

DEL CEMENTIRI MUNICIPAL
AL CLAUSTRE GÒTIC.
EL MONUMENT COMMEMORATIU
A JAUME BALMES

SÍLVIA VILARÓ I COMAS
ADAM SEDÓ I GALÍ

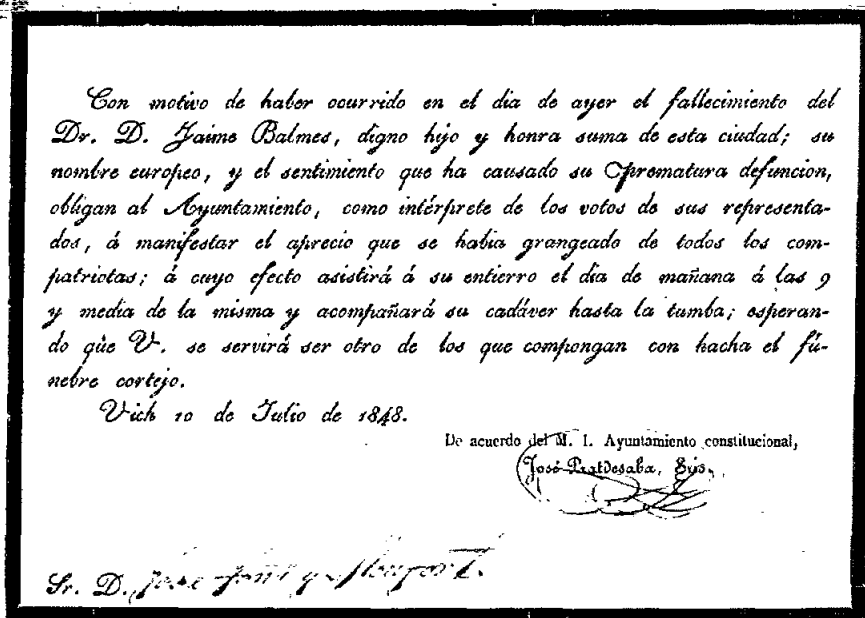
«La muerte acaba de dar un golpe terrible. El domingo nueve á las cuatro de la tarde dejó de existir, después de haber recibido con el mayor fervor todos los auxilios de nuestra santa Religión, el Dr. D. Jaime Balmes, presbítero, á la edad de treinta y siete años, diez meses y doce días. [...] Ha cerrado los ojos en la ciudad de Vich en donde los abrió por primera. ¡Qué inmenso círculo recorrió en el corto trecho desde su cuna al sepulcro! [...] La muerte no le asila en su tumba como á un filósofo del siglo, sino que le enlaza con la eternidad como á un filósofo cristiano. La impresión del momento es la que espresamos por ahora al derramar sobre la reciente tumba del ilustre difunto una lágrima viva de dolor.»¹

D'aquesta manera, amb afectació, el *Diario de Barcelona* es feia ressò de la mort de Jaume Balmes i Urpià a la ciutat de Vic. Una mort que, a causa de l'edat de Balmes –jove encara– i de la seva vàlua com a persona i estudiós de la filosofia, va sorprendre i afligir a tothom.

Davant la commoció popular, no només dels vigatans sinó de la resta de l'Estat espanyol, per la mort del prevere Jaume Balmes, l'Ajuntament de Vic va saber recollir el sentiment dels ciutadans i ben aviat va mostrar la voluntat d'homenatjar l'insigne pensador. És així com, el 17 de juliol de 1848 va acordar batejar una nova plaça de la ciutat amb el nom de l'fclit filòsof. No obstant, aquesta no fou

1. *Diario de Barcelona*, núm. 195, dimarts 11 de juliol de 1848, pàg. 3219.

Existeixen dos articles més sobre el monument commemoratiu a Jaume Balmes: en primer lloc el de Joan DURAN I NOGUER, «Monumentos Conmemorativos de Balmes» (*Ausa*, núm. XLVI, 1963, pàgs. 441-450), i en segon lloc el de Miquel S. YLLA-CATALÀ I GENÍS, «El monument sepulcral a Jaume Balmes» (*Ausa*, xi/114-115, 1985, pàgs. 425-448). El primer, sense aprofundir massa en detalls, presenta una visió global de la història del monument; el segon tracta el mateix tema de forma més extensa i descriptiva; així Ylla-Català aporta nova i útil informació. No obstant, hom detecta en aquest segon article algunes mancances en les referències bibliogràfiques. El present estudi, a diferència dels citats, pretén acostar-se al dia a dia de les gestions que calgué fer per erigir el monument a Balmes, i a les trifulgues en què es vegeren implicats els individus que ho volgueren fer possible.

Esquela de convit a l'enterrament de Jaume Balmes editada per l'Ajuntament de Vic.

l'única iniciativa, ja que el 24^è del mateix mes l'Ajuntament creà una comissió encarregada de gestionar l'erecció d'un monument que, a banda de ser el panteó que acolliria les restes mortals de Balmes, enaltiria la seva figura i deixaria constància de la seva vinculació amb la ciutat de Vic⁴.

La Comissió fou el veritable ens organitzador i/o impulsor d'aquesta iniciativa. Formada per personatges il·lustres de la ciutat, es caracteritzava per un rigor i constància en el seu treball, com s'observa en les acurades actes de les periòdi-

2. Val a dir que, malgrat que la creació oficial de la Comissió per part del Consistori Municipal té lloc el 24 de juliol, no és fins l'endemà que els membres d'aquesta es reuneixen per primera vegada i la constitueixen formalment.

3. Hom constata l'oficialitat d'aquesta creació amb l'acord de l'Ajuntament de Vic en data del 24 de juliol de 1848: «... y conveniendo que para todo lo que sea conveniente á este negocio [l'erecció del monument a Balmes] se nombre una Junta de personas justas apreciadoras del merito del ilustre difunto la cual esclusivamente entienda en el citado negocio.» Arxiu Municipal de Vic (AMV), llibre 54 *Acuerdos de 1848 a 1852*, full 73.

4. També es fa ressó d'aquesta iniciativa el *Diario de Barcelona* en data del dimecres 2 d'agost de 1848 (núm. 215, pàgs. 3589-3590): «La ciudad de Vich, que ha visto con sumo dolor la temprana muerte de su esclarecido hijo el Dr. D. Jaime Balmes Pbro. considera de estricta justicia para ella el promover la construcción de un monumento, que eternice la memoria de un hombre tan grande en los fastos del saber humano.»

ques reunions que aquesta celebrava. Era una Comissió activa, sovint incansable i compromesa amb el seu objectiu: erigir un Panteó a Jaume Balmes i així «satisfacer la ansiedad pública»⁵ de fer justícia al cèlebre pensador.

Els components de la Comissió directiva del Panteó de Jaume Balmes l'any 1848 eren els següents: com a president, l'alcalde de la ciutat, Manuel Galadies i de Mas; com a representants de l'Ajuntament, Josep Albareda i Font i Josep Senmartí i Salvans; com a vocals, Josep Puigdollers prevere, Marià d'Oriola i de Cortada i Joan d'Abadal i Caballeria; finalment com a secretari, Antoni Soler i Trias.⁶

Ja en els seus inicis la Junta⁷ era conscient de què la seva tasca no seria ni breu ni senzilla; sabia que l'erecció del Panteó requeria temps, ja que calia contemplar diferents aspectes i fer nombroses gestions i a la vegada intentar consensuar distintes opinions i interessos. No obstant, la Comissió va assumir engrescada, segurament pel suport popular i per l'amistat que existia entre molts dels seus membres i Balmes, la responsabilitat de materialitzar la iniciativa. Abans, però, de centrar-se en el projecte de construcció del Panteó, la Junta, actuant amb prudència, va creure convenient destinar els seus esforços a la captació de fons, puix que d'aquesta dependria l'abast del projecte definitiu. Tenint *in mente* aquest objectiu, la Comissió va fer-se càrrec de la subscripció que amb la mateixa finalitat havia obert l'Ajuntament l'anterior 17 de juliol, a la qual ja havien participat el bisbe Lluçà Casadevall, els membres del Consistori Municipal i els de la Junta. En mans de la Comissió, la subscripció a nivell municipal es va consolidar amb el nomenament, com a encarregat de tal recaptació, de Josep Senmartí, i més endavant, de l'advocat *Clemente Banús*. D'aquesta manera la Junta traslladava la iniciativa als ciutadans i donava l'oportunitat a tots els vigatans de participar-hi de manera directa.

De totes maneres «la subscripció, para no resultar infructuosa, no podía circunscribirse a este reducido país, por la insuficiencia que hay aquí de elementos; sino que era preciso extenderla a Barcelona, Madrid y demás provincias»⁸.

5. Arxiu Particular Joan Renui (APJR). Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

Hom agraeix a Joan Renui les facilitats donades a l'hora de consultar la documentació inclosa en el seu arxiu.

6. Val a dir que la composició de la Comissió va variar al llarg dels cinc anys d'activitat (1848-1853) d'acord amb els successius canvis que hi hagué en el Consistori Municipal, perquè hi havia un estret lligam entre aquest i la Comissió. Ho deixen palès per una banda el fet que l'alcalde sigui sempre el president de la Junta, i per l'altra una afirmació que trobem en l'acta de la reunió celebrada el 4 de gener de 1852: «El Señor D. Mariano Font manifestó que habiendo tenido lugar la renovación parcial del Ayuntamiento, también iba a sufrir alguna variación el personal de la Junta.»

7. En endavant hom utilitza els termes *Junta* i *Comissió* indistintament per qüestions d'estil; no obstant, en tots els documents que s'han consultat ambdós termes s'usen també sense cap diferència a nivell semàntic, ja que els dos es refereixen al grup de persones que gestionava la iniciativa d'erigir un panteó a Jaume Balmes.

8. APJR. Vic. «Carpeta Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». «Nota històrica sobre el Panteón del sabio Balmes en la Ciudad de Vich». No coneixem l'autor d'aquesta nota; no obstant, deduïm que va redactar en forma de crònica tot el relacionat amb el desenvolupament de l'erecció del Panteó a Balmes, ja que trobem successives notes que, de manera periòdica, ens van informant sobre les novetats d'aquest afer.

Observem doncs, que la subscripció a nivell municipal resultava insuficient i no satisfieia les expectatives de la Junta; és per això que es va creure convenient d'ampliar-la a la resta de l'Estat. A fi d'organitzar la captació en l'àmbit nacional, la Comissió va designar a l'agost uns responsables que, per la confiança que inspiraven i pel seu carisma, podien assegurar un èxit de la subscripció.

Quant a Barcelona, s'encarregà tal gestió a Antoni Brusi, propietari del *Diario de Barcelona*; pel que fa a Madrid i la resta de províncies, la tasca anà a compte del marquès de Viluma i del senyor Luís Pérez, que havia estat apoderat de Balmaes. Cal dir que la Junta rebé l'ajuda, per tal de difondre la idea del Panteó a Balmaes, de dos diaris tan populars i amb tan d'abast arreu de l'Estat com el *Diario de Barcelona* i *El Heraldo*. Ambdós informaren sovint de l'estat del projecte publicant, per exemple, les llistes de subscriptors o la crònica del dia de la inauguració del monument⁹. Per acabar, no podem menystenir la presència de Pere Moret a Madrid que, com a diputat a les Corts pel Partit de Vic, difonia la idea del Panteó en el marc institucional a la vegada que assessorava la Junta en qüestions burocràtiques.

Passat un any i alguns mesos des de l'inici de la subscripció, la Junta, motivada pel fet d'haver rebut ja alguns projectes per a la construcció del Panteó, decideix a finals de 1849 donar aquesta per acabada havent recollit 34.233'17 rals. Cal fer notar l'aportació de Benito García de los Santos, que donà cinquanta exemplars del llibre sobre la vida de Balmaes que aleshores estava a punt de publicar. La Junta comença a pensar en el projecte en si. És així com en una de les reunions la Comissió «resolvió en 31 de enero de 1850 publicar un anuncio en el Boletín oficial de Barcelona invitando a los artistas por si gustaren presentar proyectos de la obra del Panteón»¹⁰. D'aquesta manera quedava convocat oficialment un concurs per tal d'escollir el millor projecte pel Panteó de Jaume Balmaes, el qual donava trenta dies de termini als artistes per presentar les seves idees. La Junta només demanava una condició: «que el proyecto que se presentase no se opusiera a que la obra una vez ejecutada fuese susceptible a mejoras.»¹¹ Hom observa en aquesta condició el «voler i el doldre» de la Junta: per una banda aquesta es veia obligada, per la pressió popular, a emprendre accions per tal de començar la cons-

9. En el *Diario de Barcelona* del dimecres 2 d'agost de 1848 (núm. 215, pàgs. 3589-3590) trobem un article simptomàtic de la importància mediàtica d'aquest rotatiu en la recaptació de fons pel monument. Títulat «Suscripción para erigir un panteon á los restos mortales del insigne Dr. D. Jaime Balmaes Pbro» informa els lectors de la creació de la Comissió per part de l'Ajuntament de Vic i els demana la col·laboració: «les escita [referint-se a la Junta] por medio de la presente á abrir suscripciones en cualesquiera puntos y por los medios que su celo les dicte: en cuya atención espera mucho de su generosa condescendencia, y se promete que del resultado se dará el oportuno á esta misma Junta por los efectos consiguientes.»

10. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmaes y su monumento en Vich». «Nota histórica sobre el Panteón del sabio Balmaes en la Ciudad de Vich».

11. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmaes y su monumento en Vich». «Nota histórica sobre el Panteón del sabio Balmaes en la Ciudad de Vich». Podem afegir, gairebé a tall de curiositat, que aquesta condició va servir, un cop acabat el Panteó, per afrontar les crítiques d'alguns sectors de la premsa relatives al poc mèrit de l'obra de Bover, l'autor del projecte: tot i que en aquells moments no satisfieia a tothom «era susceptible a mejoras». També cal dir que tot i que en aquesta nota històrica es fa referència a aquesta condició com a l'única i exclusiva, és, en realitat, una de les sis que apareixien en la convocatòria del concurs de projectes.

trucció del Panteó, i per l'altra no estava convençuda que els diners recollits fins aleshores servissin per fer «una obra siquiera medianamente digna de Balmes y de los españoles que contribuian»¹².

Varen ser catorze¹³ els projectes rebuts per la Junta en el termini donat i que va examinar en la sessió celebrada el 2 de març de 1850 per tal d'elegir-ne un. Cal esmentar que els projectes eren pensats per a ser ubicats al Cementiri de Vic, dit Rural, ja que el fet d'haver rebut diverses propostes per al monument abans d'una convocatòria oficial de concurs, havia fet plantejar a la Comissió la col·locació del Panteó i decidir-se pel Cementiri; tot i així, en el moment d'iniciar la construcció del projecte s'encetà un debat sobre quina era l'òptima ubicació d'aquest monument.

Bona part dels projectes presentats responien a un disseny en forma de columna que pretenia representar «lo elevado o superioridad del genio y conocimiento de Balmes sobre los demás hombres»¹⁴. Tals foren els tramesos per Miquel de Descatllar –en nom de l'arquitecte Miquel Garriga–, Ramon Pons, Vicenç Estradas i Pau Martorell, aquests tres últims, marbristes barcelonins.

De totes maneres, la Junta s'admirà davant de dos projectes a banda dels citats; el de l'arquitecte Josep Oriol Mestres, i un dels que presentà l'escultor de càmera Josep Bover.

El primer, que posava èmfasi en el treball arquitectònic, ja que consistia en una piràmide de base rectangular coronada en última instància per un bust de Balmes, captivà la Junta per la «novedad arquitectoria»¹⁵ que suposava aquest disseny.

Del segon, fou l'element escultòric el que cridà l'atenció de la Comissió: concretament una «estatua semicolosal de Balmes»¹⁶, en la qual hom distingia un pedestal, i sobre d'aquest, una *efígie de l'insigne filòsof en actitud meditabunda*.

La Comissió elegí finalment el projecte de Bover. La decisió, presa amb el consell d'alguns experts que assessoraren a la Junta, fou meditada, ja que així ho requeria el fet d'homenatjar Balmes. A banda de la impressió que l'actitud de l'estàtua causà a la Comissió, que se cenyia perfectament al caràcter de Balmes, «inclinado a estudios sublimes y profundos»¹⁷, influí també el prestigi de què gaudia el seu autor. Bover era escultor honorari del Palau Reial i havia esculpit

12. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

13. Hom detecta una manca de coherència en la «Nota històrica sobre el Panteón del sabio Balmes en la Ciudad de Vich», ja que afirma que es presentaren catorze projectes però, en explicar cadascun d'ells, hom en compta quinze.

14. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

15. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». «Nota històrica sobre el Panteón del sabio Balmes en la Ciudad de Vich».

16. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». «Nota històrica sobre el Panteón del sabio Balmes en la Ciudad de Vich».

17. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

obres tan interessants i suggestives com les fornícules de la porta de l'Ajuntament de Barcelona o bé els bustos que hom troba a l'àtic de l'edifici de la Capitania General d'aquesta mateixa ciutat. D'aquí que la Junta confiava en què l'obra sortiria perfecta.

Un cop escollit l'esmentat projecte, la Comissió retornà la resta als seus autors, a qui, a més de quedar agraïda per les seves propostes i interès a participar, hauria agradat premiar segons el mèrit respectiu si la situació econòmica li ho hagués permès; mostra, aquesta, de la deferència que caracteritzava la Junta.

És de notar que el projecte inicialment acceptat sofrí algunes modificacions fruit de la voluntat de la Junta de dur a terme el seu objectiu el millor possible. D'aquesta manera, s'aconseguí que el relleu que havia de simbolitzar la fi de la vida de Balmes a través d'una posta de sol, reproduís exactament la imatge del sol ponent-se darrere les muntanyes de Gurb el mes de juliol, mes en què morí el pensador vigatà. També es va establir que el monument es realitzaria enterament en marbre blanc, sense la variació de colors que havia projectat Bover en un principi. A més, i d'acord amb el que dictava la legislació d'ençà de 1808, la Comissió féu que Bover remetés el projecte a la Real Academia de Nobles Artes de San Fernando per tal que l'examinés i aprovés. El mes d'agost, aquesta institució donà el seu vistiplau al projecte, així com alguns consells que se seguiren fidelment.

El contracte entre la Comissió i Josep Bover se signà el 14 de juny de 1850. En ell, l'escultor es compromet a acabar l'obra en el termini d'un any com a màxim –corrent a compte seu els materials–, i a dirigir la construcció del monument¹⁸. La Junta, per la seva part, finançaria el transport de les peces del taller de l'artista, a Barcelona, fins a Vic i l'erecció del Panteó. Bover cobraria per l'obra 32.000 rals billó abonats en tres terminis: el primer, de 10.000 rals billó, ja cobrat en aquell moment; el segon, de la mateixa quantitat, a cobrar el 24 de juny; i el darrer, en acabar l'obra.

El contracte s'acompanyava d'una descripció del projecte definitiu –després de les modificacions apuntades–. Així, l'obra estava formada, en la part inferior, per tres graons que conduïen a un sòcol, sobre del qual s'elevava un sarcòfag. En la façana principal d'aquest, apareixia un baix relleu d'un geni reclinat sobre una urna funerària, simbolitzant el dolor que causà a familiars i amics la mort de Jaume Balmes, i en els altres murs del sarcòfag, s'hi col·locarien les inscripcions convenients. Aquesta peça quedava rematada per uns frontons ornamentals amb relleus baixos; el de la façana principal, era el sol a la posta –amb la simbologia anteriorment esmentada–, i la resta, responien a: les insígnies del doctorat; un grup de llibres amb els títols de les obres balmesianes; i els símbols de les Matemàtiques i les Ciències. L'estàtua de Balmes en actitud estudiant i reflexiva

18. La direcció de la construcció del Panteó s'encarregà al mateix Bover perquè com que l'obra no era finançada amb diners públics sinó amb aportacions de particulars, la Junta va creure convenient que, sense formalitats de subhasta ni altres requisits, fos el mateix artista i propietari del projecte qui en dirigís la construcció.

coronava el monument que, com a Panteó que també seria, acolliria les restes mortals de Balmes en la cambra mortuòria interior.

Bover era més bon escultor que negociant; amb la mateixa rapidesa i comoditat amb què feia anar el cisell, s'endutava malgestionant els seus beneficis. La Junta va començar a tenir relacions amb Bover el març de 1850 quan presentà als membres d'aquesta el projecte definitiu. Ja des d'aquest moment la Comissió ha de fer front a les exigències de l'escultor, que seran permanents fins a la inauguració del Panteó. De la correspondència entre Bover i Manuel de Galadies, vocal de la Junta¹⁹, generada per la relació entre l'escultor i la Comissió, en traspuja la sensació que Bover, mogut sempre per l'afany de cercar diners amb els quals poder fer front als seus deutes, no dubtava en coaccionar la Comissió i en aprofitar-se del compromís que aquesta havia adquirit davant la població espanyola –el de construir un monument digne de la figura de Balmes amb els diners donats de forma voluntària per molts espanyols–. Ara bé, aquestes tenses relacions entre Bover i la Comissió no han de restar vàlua a l'obra, ja que Bover era un escultor prestigiós i l'estàtua de marbre blanc de l'insigne filòsof es considera un dels seus millors treballs²⁰.

Així, el que Manuel de Galadies qualificava de «dificultades y contratiempos»²¹ en el seu discurs inaugural, va resultar un dolorós mal de cap per la Junta, ja que tot plegat retardà l'acabament de l'obra gairebé dos anys. De totes maneres, hom no pot culpabilitzar només a Bover, puix que la Comissió també hagué de fer front a serioses dificultats econòmiques que, de ben segur, alentiren la construcció del Panteó. El problema de la Junta fou que la publicació de l'escrit on constaven les quantitats resultants de les subscripcions de Madrid i de la resta de províncies no catalanes «se habia echo en sucio y no se sabia el verdadero liquido en metalico, que realmente bajo bastante por razon de los gastos consiguientes á unos cuarenta corresponsales y porque varias cantidades que constaban ó figuraban en metalico eran en papel ó credito que no pudieron realizarse» (ibid). Així doncs, els diners que realment s'havien recollit no corresponien «á las esperanzas que de un principio se consibieran» (ibid)²².

D'aquesta manera, «atendida la penuria de fondos en que se halla la Junta, era preciso tomar alguna medida activa»²³ per tal de fer realitat aquella empresa

19. Manuel Galadies passà a ser vocal secretari de la Comissió el setembre de 1851, quan Antoni Soler deixà aquest càrrec.

20. Fou tant el valor que es donà a l'estàtua que en una carta de Manuel Galadies a Pere Moret del 25 de gener de 1852 (APJR, Vic) podem trobar afirmacions com la que segueix: «Como la estatua y las piezas del Panteón todos reconocen que es cosa de mérito, que vale mucho más de los 32.000 reales contratados, resulta que ahora el escultor nos viene con pretensiones de alguna indemnización, que en cierto modo reconocemos de buena fe que no deja de ser justa.»

21. APJR, Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

22. Miquel S. Ylla-Català i Genís afirma en l'article «El monument sepulcral a Jaume Balmes», publicat a *Ausa* XI/114-115 (1985), pàgs. 425-448, que el fet de què Bover retardés la construcció del monument a causa dels seus problemes econòmics fou, en certa manera, profitós per la Junta, ja que aquesta tingué més temps per recollir la quantitat de diners necessària per construir el Panteó.

23. APJR, Carpeta «Papeles sobre Balmes i su monumento en Vich». Acta de la Junta pel Panteó de Balmes de l'11 d'octubre de 1851.

nascuda de «los deseos vehementes del publico»²⁴: alçar un monument digne de la figura de Balmes. «Bajo la esperanza de que se irian aumentando las suscripciones» (ibid) la Comissió va creure convenient de tornar-les a obrir l'octubre de 1851. Aquesta fou la primera mesura que la Junta va posar en pràctica. No obstant, la reobertura de les subscripcions a Barcelona i Madrid prengué una tònica diferent: no es feia una crida general –basada en l'ansietat pública fruit de la sobtada mort del filòsof– a la participació a nivell econòmic pel monument a Jaume Balmes com s'havia fet fins llavors, sinó que es demanava la col·laboració a persones concretes de les quals la Junta coneixia a priori la seva disposició a cooperar ja fos per la seva influència o bé pel seu prestigi social. Val a dir que la utilització d'aquest mètode per col·lectar diners es va estendre al llarg de 1851, i és que encara a finals d'any hom troba una carta de la Junta a Antonio Brusi per tal que l'envii a possibles subscriptors.

En una mateixa línia la Junta, sempre amb la idea d'ampliar els seus fons, va organitzar les anomenades reunions al Palau Episcopal. Aquesta idea es començà a gestar el gener de 1852; en una trobada amb el bisbe de Vic, el Dr. Casadevall, Manuel de Galadies pensà que fóra bo «que se llamase a una reunion á varias personas prudentes é ilustradas de esta ciudad y se les espusiese francamente el deficit de la Junta»²⁵ per tal d'aconseguir la seva participació econòmica i així poder concloure amb èxit l'erecció del Panteó. Tot i que alguns components de la Junta no es mostraven massa favorables envers aquesta iniciativa, en la sessió ordinària del 27 de gener de 1852, s'aprovà celebrar aquestes reunions. La decisió es materialitzà *ipso facto* –potser per la imminent necessitat de recollir diners; el 28 i 29 de gener del mateix any tingueren lloc, al Palau Episcopal, aquestes sessions dirigides pel mateix Dr. Casadevall. Les primeres reunions tingueren molt èxit, ja que tots els convidats participaren en la subscripció²⁶. Així, no resulta estrany que es decidís «estender á otros varios pueblos la invitacion que se hizo en el Palacio Episcopal»²⁷. No es varen celebrar més reunions, però mitjançant un comunicat escrit per Manuel de Galadies en representació de la Junta el dia 11 de febrer de 1852, la Comissió reconeixia que «le faltan fondos para acabar de satisfacer su coste [referint-se al Panteó]» i designava als senyors Juan de Arce i José Senmartí com a persones autoritzades per recollir les possibles aportacions econòmiques.

Val a dir que la iniciativa de les reunions al Palau Episcopal va portar, consegüentment, la modificació dels membres de la Junta. Després de l'èxit d'aquestes sessions els seus membres acordaren demanar al Dr. Casadevall que formés part

24. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

25. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Junta pel Panteó a Jaume Balmes del dia 27 de gener de 1852.

26. En l'Arxiu Episcopal de Vic (AEV), Carpeta Panteon de Balmes, hom troba una llista amb 32 noms al costat dels quals hi ha anotada una quantitat en rals billó. La llista ens informa de les persones que es van subscriure per l'erecció del Panteó a Jaume Balmes i de les quantitats que varen donar. Tot i així, no sabem si els noms que hi consten corresponen a les persones que varen assistir a les reunions al Palau Episcopal o bé als individus puntuals als quals es va demanar la col·laboració al llarg de 1851.

27. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Comissió pel Panteó a Jaume Balmes del dia 10 de febrer de 1852.

d'aquesta, proposició que el bisbe acceptà de bon grat tot delegant el seu càrrec a Jaime Passarell. L'acta de la reunió que la Comissió celebrà el 10 de febrer de 1852 –la següent després d'haver fet les sessions al Palau Epsicopal– deixa constància de les noves incorporacions: «Reunida la Junta en la casa consistorial, componiendose ahora de otros vocales mas a tenor de lo que se habia convenido en las reuniones celebradas en el Palacio Episcopal...»²⁸. Així doncs, hom pot dir que a partir de 1852 en la Comissió pel Panteó a Jaume Balmes hi ha representats els interessos civils i eclesiàstics.

La Junta, però, a part de dedicar els seus esforços a la recaptació de fons, tenia una altra tasca no pas menys complicada: tractar amb Josep Bover; escoltar les seves demandes, satisfer les seves peticions i intentar solucionar els seus problemes. Tot i que en el contracte que la Junta i l'escultor signaren el 1850 s'especificava que el darrer pagament a Bover es faria un cop acabada l'obra, el 25 de setembre de 1851 l'escultor de cambra de Barcelona envia una carta a Antonio Soler en la qual reconeixent «la escasesad de fondos en que me hallo [...] ruego de la bondad de la Junta se sirva disponer me facilite una cantidad de 5 o 6 mil reales á cuenta del ultimo plazo, que con motivo de gastos que tengo de hacer me conviene que ustedes me hagan este favor...»²⁹. Després d'haver comprovat el seu estat de comptes, la Junta decideix, el 18 d'octubre de 1851, satisfer la demanda de Bover. Tanmateix, ordena un pagament a l'escultor de tres mil rals en comptes dels sis mil que demanava. A més, també li pagarà 39 duros i 16 rals pel transport cap a Vic de les noves peces del Panteó.

El fet que la Comissió aboní a Bover només la meitat de l'import que aquest demanava és simptomàtic. Els cabals de la Junta són molt baixos; en data del 18 d'octubre de 1851 només es disposa de 4.353 rals billó. És en aquest punt quan l'afany dels membres de la Junta per augmentar els seus recursos econòmics és més agorarat: el 24 d'octubre de 1851 la Comissió escriu a la reina. En una carta plena d'elogis, els membres de la Junta admeten que «no habiendo correspondido los productos de las suscripciones á las esperanzas que fundadamente se habian concebido, se vén los suplicantes con grande obstáculo y dificultades para poder llevar la obra á su planteamiento y total conclusion. Y en este conflicto, á quien acudir mejor que á la Madre de los españoles dispensadora de tantos beneficios, y cuyo anhelo es constante por perpetuar la memoria de precaldos hijos de la Iberia y por proteger todo cuanto cede en honra del nombre español?»³⁰. Val a dir que aquesta iniciativa estava recolzada des de Madrid pel marquès de Viluma³¹, Pere

28. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Comissió pel Panteó a Jaume Balmes del dia 10 de febrer de 1852.

29. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de J. Bover a D. Antonio Soler en data del 25 de setembre de 1851.

30. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de la Junta pel Panteó a Jaume Balmes a la reina d'Espanya, Isabel II, el 24 d'octubre de 1851.

31. En l'APJR (Vic) Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich», hom troba una carta de la Junta al marquès de Viluma de l'octubre de 1851, en la qual els membres de la Comissió afirmen que «nadie mejor que usted podra presentarla [referint-se a la súplica d'aportació econòmica que es féu a la Reina] en las regias manos». La Junta tenia plena confiança en els seus dos homes a Madrid, ja que no els mancaven carisma ni influències.

Moret, i d'altres diputats amics seus i també compromesos amb l'ambició projecte d'homenatjar Balmes.

Mentre la Comissió esperava ansiosa una resposta de la reina, Bover demanava, de nou, més diners. El gener de 1852³² Manuel de Galadies rebia una carta en la qual Bover li expressava el seu estat de desesperació: «No puedo resistir mas á las instancias del Señor Rubies...»³³ El senyor Rubies era un creditor de Bover a qui l'escultor devia encara 13.000 rals i escaig en concepte dels diners prestats per comprar els marbres de Gènova amb els quals havia estat esculpida l'estàtua de Balmes. Segons es desprèn de la carta de Bover, el senyor Rubies era un creditor exigent, ja que Bover demana a la Junta en un extrem estat de desesperança que l'ajudin a sufragar el seu deute i així «me dejen vivir en paz por Dios» (ibid).

La Comissió tracta per primera vegada la demanda de Bover en la sessió celebrada el 4 de gener de 1852, però no es pren cap decisió puix que la Junta havia d'esperar a què es resolguessin els canvis periòdics que afectaven el personal del Consistori Municipal i que consegüentment s'estenien a la Comissió (vegeu nota 6). Els membres de la Junta s'afanyen a reunir-se de nou ja que Bover és a Vic per explicar-los la seva situació –de fet ja havia assistit a la reunió anterior i els havia exposat el seu problema– i necessita una resposta amb urgència per tal de tornar a Barcelona i fer front a la insistència de Rubies. Així, la Comissió es reuneix l'endemà mateix de la darrera sessió: el 5 de gener de 1852. Malgrat la rapidesa en convocar una nova reunió, aquesta tampoc fou fructífera quant al problema de Bover. Joan d'Abadal, el nou alcalde, no havia pogut assistir a aquesta sessió i per aquest motiu es cregué convenient esperar a prendre una decisió de tal rellevància. Bover, doncs, torna a Barcelona sense cap compromís per part de la Junta però no pas amb les mans buides puix que «el Señor Bover hiciese tambien otra demanda y es que para subvenirse de sus gastos se le entregasen en el entretanto unos 600 r.v., resolvió la Junta que se verificase solamente de 400 r.v sacandolos de la existencia de los 882 que ultimamente habian sido librados de Madrid por parte de D. Pedro. Moret»³⁴.

El retard de la Junta en pronunciar-se respecte a la instància de Bover és degut a què la Comissió «no tenia fondos para garantir el pago de 8.000 y pico de reales que le adeudaba al cumplimiento del ultimo plazo de la contrata, y sin embargo tampoco había vencido aun y ni mucho menos podia garantizarle los 13.000 y pico que Bover adeudaba a Rubies...» (ibid). El problema era simple: la Junta no disposava de fons suficients per ajudar a Bover, així doncs «era necesario que el Ayuntamiento que habia nombrado la Junta saliese garantir por ello hasta haber logrado algunos fondos como se esperaba y ver cual seria el donativo de Su

32. Hom no pot especificar el dia exacte perquè en la carta no hi consta. No obstant, deduïm que és el gener de 1852 perquè l'acta de la Junta en la qual Galadies informa del contingut d'aquesta carta és del 4 de gener de 1852.

33. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Josep Bover a Manuel Galadies. Hom en desconeix la data exacta.

34. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la reunió celebrada per la Junta el 5 de gener de 1852.

Majestad» (ibid). Finalment, el dia 10 de gener de 1852, Manuel de Galadies respon a Bover «diciendo haber acordado el Ayuntamiento acceder á lo que tenia pedido Bover...» (ibid). Val a dir que segons es desprèn de les actes de la Comissió, l'Ajuntament no va sufragar dels seus fons el deute que Bover tenia amb Rubies, sinó que només oferia garantia de què si la Junta, en el seu moment, no tenia fons per efectuar l'últim pagament a Bover, el cos Municipal se'n faria càrrec³⁵.

Les demandes de Bover, però, no s'havien acabat. «Por estos mismos dias empezo el Señor Bover á molestar diariamente con cartas al Señor Galadies diciendo que á mas de la deuda que tenia con Rubies, adeudaba tambien á otros acreedores y así que para salirse de sus apuros [...] necesitaba unos 600 duros...» (ibid). En aquestes cartes a Galadies, Bover demanava «que se buscasse en esta ciudad quien se los prestase [referint-se als 600 duros] para solo el tiempo de un año...» (ibid). Bover no dubta en demanar per seguir endavant; tant és així que en aquesta ocasió no només demana ajuda a la Junta sinó que el Bisbe de Vic explica a Galadies «...que habia tenido tambien instancias del Señor Bover solicitando algun medio para salirse de sus apuros...»³⁶.

En l'acta del 10 de febrer de 1852 el secretari de la Junta fa constar que s'havia rebut una carta de la Real Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona on s'inclouien les inscripcions que havien de ser esculpides als laterals del Panteó. Aquestes, amb algunes modificacions puntuals i de poca significació, foren aprovades per la Comissió. Val a dir que aquesta tasca havia ocupat durant més de quatre mesos l'Acadèmia de les Bones Lletres, que havia estat escollida per la Junta per redactar les tres inscripcions del monument l'octubre de 1851 «...por la ilustracion y sabiduria que distinguen á ese respetable cuerpo...»³⁷. És d'advertir que, quan la comissió especial que l'Acadèmia de les Bones Lletres havia creat per redactar les inscripcions pel monument va començar a treballar, se li plantejà el

35. Cal dir que si hom llegeix les actes de la Comissió corresponents al mes de gener de 1852, s'adona que l'afer entre la Junta, Bover i Rubies no s'acaba definitivament en aquest punt. Rubies no s'accontenta amb el fet que la Junta escrigui a Bover dient-li que l'Ajuntament de Vic li ofereix una garantia de pagament del seu deute, sinó que desitja una carta dirigida directament a ell. Tant és així que Joan d'Abadal demana al comissionat de la Junta a Barcelona, Juan de Arce, que es dirigeixi a Rubies i resolgui de manera definitiva aquest afer. Rubies, però, no accepta les propostes de la Junta en boca d'Arce, i finalment Galadies es veu obligat a visitar Barcelona per «...aquietar al Señor Rubies...» (Acta del 10 de febrer de 1852). Sembla ser que finalment Rubies es conformà en rebre el que la Junta encara devia a Bover, ja que tenim constància que «D. Juan Rubies, confiesa que recibe la citada partida de 9.600 r.v.». Així ho trobem escrit en un resum de comptes fet per Bover el maig de 1852 en el qual també reconeix que l'últim pagament que la Junta li feu el cobrà Rubies en concepte dels diners que l'escultor li devia. Aquest resum de comptes el trobem a l'APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Gairebé en to anecdòtic, hom té constància que Bover, impacient, es negà amb tossuderia a entregar unes peces de marbre a un comissionat de la Junta a Barcelona per tal que les portés a Vic perquè «no estaba compuesto el asunto con Rubies».

36. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Comissió del 27 de gener de 1852.

37. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Manuel de Galadies a l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona en data del 20 d'octubre de 1851. En aquesta carta la Junta demanava la col·laboració a l'Acadèmia i li adjuntava una nota històrica que inclouia els fets més importants de la vida i obra de Balmes.

dubte de si calia escriure els epígrafs en castellà o en llatí. Ramon Muns, un dels membres d'aquesta comissió, escriu, el 27 d'octubre de 1851, a Galadies per a consultar-li sobre aquest afer. Galadies, en data del 10 de desembre de 1851, i després d'haver consultat als membres de la Junta li respon que, segons el seu criteri, seria idoni el poder combinar les inscripcions en llatí i en castellà, ja que «...para conciliar las dos opiniones será bueno adoptar ese medio...»³⁸.

Hom observa, però, que en les inscripcions definitives el llatí hi apareix de manera molt breu; aquest fet potser és degut a les opinions expressades per Galadies a Muns: el castellà seria l'idioma més adequat pels epitafis perquè cal que la gent s'aturi a llegir les inscripcions, perquè Balmes destacà per les seves obres en castellà i no en llatí i perquè «...se trata de un paisano que todos los de Vich hemos conocido y tratado...» (ibid).

Sense cap mena de dubte el 24 de març de 1852 fou un dia d'exultació pels membres de la Junta. Les demandes de la Comissió a la reina Isabel II havien estat satisfetes i «Su Real Majestad se habia dignado conceder á favor de la obra del Panteon el donativo de catorce mil reales...»³⁹. La Junta, després d'aquesta notícia plaent, veia la fi del seu projecte més propera. Malgrat que els diners no es cobrarien fins després de les festes de Pasqua, la Comissió podia respirar alleugerida. És d'advertir que, a partir de llavors fins a la inauguració del Panteó, tot foren deferències cap a la reina, ja que havia proporcionat una gran ajuda econòmica en el moment oportú. Entre aquestes consideracions cap a Sa Majestat trobem una immediata carta d'agraïment; un informe sobre l'estat de construcció del monument el 20 de maig de 1853; una invitació a la inauguració del Panteó pel dia 31 d'octubre de 1853 com també un oferiment de la oració fúnebre que es llegí aquest dia; finalment la Junta decideix que un bon acte d'agraïment pot ser el fet d'esculpir el nom de la Reina en una de les plaques de marbre del Panteó i fer-se ressò en una de les inscripcions de la seva magnificència.

La Junta, però, no havia finalitzat encara les seves relacions amb Bover i el mes de maig de 1852 s'enceta una nova i palpitant polèmica entre l'escultor, la Junta i José Bigorra. Manuel de Galadies viatja a Barcelona per tal d'encarregar-se d'alguns assumptes pendents que la Comissió té encara per resoldre a la capital. Entre aquests afers hi ha la coordinació del transport de l'estàtua de Balmes i de les làpides del Panteó –ja esculpides amb les seves corresponents inscripcions–, les darreres peces del projecte que Bover havia d'entregar a la Junta. Galadies s'ocupà de contractar un transportista: José Bigorra; Bover s'encarregà d'encaixonar les peces i de fer tots els preparatius per a garantir un transport segur. El problema sorgeix de la primera clàusula del contracte entre la Junta i Bigorra: «1^a: Queda a cargo y cuenta de Bigorra el encajonamiento y embalaje de la estatua entendiendose con el escultor Bover...»⁴⁰ Sembla ser, però, que quan

38. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Galadies a Muns en data del 10 de desembre de 1851.

39. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Junta en 24 de març de 1852.

40. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Contracte entre la Junta directiva del Panteó de Jaume Balmes i José Bigorra signat el 2 de maig de 1852.

l'estàtua i les làpides foren portades a Vic, Bigorra oblidà els caixons a aquesta ciutat. Bover, «...habiendo perdido la escasa fortuna que era el único patrimonio que poseía...»⁴¹, s'afanyà a reclamar els cinc duros que se li devien per l'import dels caixons.

És en aquest punt on apareix el problema, ja que Bigorra afirmava que era la Junta qui havia de pagar a Bover perquè era qui tenia els caixons, la Junta manifestava amb fermesa tot el contrari, i Bover estava ansiós per cobrar el que li pertocava. Aquesta situació genera una apassionant correspondència entre Bigorra, Galadies i Bover. Bigorra se'n desentén i vol que la Junta se'n faci càrrec; Bover reclama a Galadies un respecte per la seva persona, demana un tractament d'artista i, desesperançat, amenaça Galadies de denunciar a Bigorra si no soluciona el problema; Galadies –en representació de la Junta– vol mantenir la imatge de la Junta impecable i intenta cercar una sortida amistosa al conflicte que, evidentment, passa perquè la Junta el 2 de juliol de 1852 pagui els cinc duros a Bover i es quedi amb els caixons inservibles.

Arribat a aquest punt, la pregunta que a hom se li planteja és òbvia: per quin motiu la Junta sempre acaba accedint a les peticions de Bover i solucionant els seus afers? Hom només troba la resposta en el fet que la Comissió volia finalitzar amb èxit l'erecció del monument puix que «...su honor y reputacion podría quedar mancillada si el Panteon no pudiera erigirse cual se proyectó, puesto que este monumento por su naturaleza pertenece á la Nacion...»⁴².

El mes de maig de 1852, dues circumstàncies varen permetre a la Junta començar a pensar en la construcció del Panteó. Per una part, a Vic ja hi havia l'estàtua de Balmes i les plaques de marbre del monument. Per l'altra, s'havia efectuat el pagament a Bover del que se li devia. Fou així com el secretari de la Comissió, Manuel Galadies, començà a fer les gestions oportunes; va demanar un pressupost per a les obres de construcció del monument a l'arquitecte Josep Oriol Mestres, i a Josep Bover, que remetés els plànols d'aquest monument.

A l'espera d'ambdues respostes, Pere Joan Font i Miquel Quintana foren nomenats per tal de «fijar el punto donde debía colocarse el monumento en el cementerio»⁴³.

A finals de juliol, la Junta rebé el pressupost de Mestres, que estimava la construcció del monument en 8.721 rals billó, així com «presupuestos parciales de Jose Ylla albañil y Caminals Serrajero»⁴⁴. Aquests últims són professionals vigatans, i és que la Junta volgué assessorar-se també amb artistes de la ciutat mateixa. Cal dir que, per bé que hom no té constància explícita que Josep Bover remetés els dibuixos del monument, es creu que així ho féu ja que eren impres-

41. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Bover a Galadies del 19 de juny de 1852.

42. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de la Junta pel Panteó de Balmes a la reina Isabel II en data del 20 de maig de 1853.

43. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta del 5 de juny de 1852.

44. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta del 30 de juliol de 1852.

cindibles per la construcció i a més hom té constància que Galadies els hi demanà reiteradament.

La Comissió seguí amb la tònica d'actuar amb prudència i cautelosament. El mes d'octubre, tot i que «la junta tiene motivos justos y razonables para no precipitarse en el levantamiento de esa obra»⁴⁵, va acordar redactar el plec de condicions sota el qual se subhastaria tal construcció. A banda de què la Junta no havia realitzat cap gestió respecte als pressupostos rebuts –ja que de fet eren només orientatius–, la raó d'aquesta decisió fou la pressió popular, manifestada a través d'algun diari de Barcelona que havia publicat «alguna esprecion relativamente al porque no se levanta el monumento del panteon...»⁴⁶.

Per bé que s'havien nomenat dos delegats per precisar el punt del cementiri on es col·locaria el Panteó, arribat el moment de redactar l'esmentat plec de condicions, es va encetar entre els membres de la Comissió un debat sobre el lloc on erigir el monument. Encara que la majoria optaven pel Cementiri –pel fet que depenia directament de l'Ajuntament i que era el lloc previst des d'un principi–, alguns membres, com Benito Baquero, es decantaven pel claustre de la Catedral a pesar que fos un espai no vinculat amb el Consistori. Davant la divergència d'opinions, Manuel Galadies, en un intent de conciliar criteris, proposà un tercer emplaçament: el claustre de l'Hospital de la Santa Creu. Finalment, però, es decidí consultar a Antoni Brusi i a Josep Oriol Mestres, donant-los a escollir entre el Cementiri i el claustre de la Catedral⁴⁷, mentre que Mestres, en una comunicació que trameté, opinà per col·locar el Panteó en un lloc que no fos el cementiri, com és ara una capella pròxima a la Catedral.

La polèmica, però, finalitzà aviat. Amb data de 20 de novembre, s'aprovà el plec de condicions sota les quals se subhastaren la construcció dels ciments i armadura interior del Panteó, i la col·locació i erecció d'aquest, al Cementiri de la ciutat.

Un cop acabat el termini de trenta dies donat per a la presentació de propostes, la Comissió examinà cinc pressupostos; el de Domingo Aymerich, el de Josep Mas, el de Felix Guell, el de Jose Callis i el de Jose Ylla. La Junta dubtava entre el primer i el darrer, atès que eren els més barats, valorats respectivament en 5.625 i 7.330 rals billó, i la resolució que es prengué fou la següent: «se libraria la construccion de la obra á favor de aquel que presentase un arquitecto de la academia de S. Fernando bajo cuya direccion ejecutase los trabajos.»⁴⁸

45. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta del 6 d'octubre de 1852.

46. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». «Nota històrica sobre el Panteón del sabjo Balmes en la Ciudad de Vich». Cal afegir que així s'expressa a l'article «El monument sepulcral a Jaume Balmes», de Miquel S. YLLA-CATALÀ I GENÍS publicat a *Ausa*: «El Diario de Barcelona del 10 d'agost diu que totes les peces són ja al cementiri de Vic i el dia 1 d'octubre es lamenta que encara no s'hagi col·locat el Panteó» (pàg. 440).

47. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta d'Antonio Brusi a Manuel Galadies amb data de 3 d'octubre de 1852.

48. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta del 25 de novembre de 1852.

Atès que Josep Ylla tenia relació amb Josep Oriol Mestres, arquitecte de l'acadèmia de Sant Fernando, es feren les gestions convenients per tal que l'artista acceptés el càrrec; Josep Ylla es traslladà a Barcelona per entrevistar-s'hi, i la Comissió li remeté una carta plantejant-li la tasca. En efecte, Mestres, acceptà la proposta:

«...tengo el gusto de manifestar á Us. que admito el nombramiento y aun cuando por ahora me sea imposible subir á esa, con todo, cuando venga el caso de empezar por segunda vez las obras, subiré gustoso para dar las instrucciones que sean menester al empresario, en quien tengo la mayor confianza.»⁴⁹

S'adjudica la construcció del monument a Josep Ylla, i Mestres acorda que es desplaçarà a Vic quan, després de realitzar-se els fonaments i passat el temps necessari per al seu assentament correcte, calgui iniciar l'erecció del monument. De totes maneres, l'arquitecte hagué de traslladar-se aviat a Vic a causa d'un error en l'excavació dels fonaments, iniciats el mes de febrer de 1853 amb l'assistència de l'escultor Josep Bover. Aquests, situats prop de la creu gòtica del centre del cementiri, no guardaven la posició correcta per tal que, com s'havia previst, l'estàtua un cop col·locada mirés directament a la casa paterna de Jaume Balmes, a la plaça de les Garces. Al mes d'abril, doncs, Mestres es traslladà a Vic per tal de reconèixer les obres, que s'havien suspès el mes anterior, i rectificar-ne la seva posició.

El mes de maig, acabats els fonaments i l'armadura interior del panteó, l'arquitecte tornà de nou a Vic per dirigir la col·locació dels marbres. Dissortadament, es donà el cas que Mestres, «al reconocer las piezas de marmol remitidas por el Escultor D. José Bober habia encontrado que muchas de ellas eran defectuosas en varios conceptos é inexactas según el diseño formado per el mismo Sr. Bober...»⁵⁰. Dies després, es reuniren Josep Oriol Mestres, Antoni Brusi, Josep Bover i Manuel Galadies per tal d'aconseguir que l'escultor rectificqués les peces defectuoses, especialment la cornisa del Panteó.

En aquesta reunió es posà en relleu, una vegada més, la manera de ser de Josep Bover. Inicialment, va negar-se a admetre els errors trobats i sols acabà compro-

49. APJR. Vic. «Carpeta Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Josep Oriol Mestres a Mariano de Oriola i Manuel Galadies amb data 24 de desembre de 1852. En aquest punt, cal fer notar que gràcies a la documentació consultada, hom pot confirmar hipòtesis i aportar nova informació. A pesar que Miquel S. Ylla-Català i Genís apunta en el seu article el següent: «Manca aquí informació de com i quan es va fer la construcció al cementiri de Vic i qui va dirigir-la. No hem trobat cap dada en la premsa, ni en els protocols, ni en les actes de l'Ajuntament de Vic que doni alguna informació», podem corroborar que fou Josep Oriol Mestres qui dirigí els treballs de construcció. En efecte, en sessió de 30 de novembre de 1852, la Junta acordà escriure a l'arquitecte «para que se sirva tomar la dirección de la obra del planteamiento del panteon de Balmes, en los terminos contenidos en la carta ya escrita por Galadies». Certament, Manuel Galadies, a 28 de novembre, havia remès una carta a Mestres en què li oferia la direcció de les obres. Finalment, doncs, i com ja s'ha citat, Mestres acceptà l'encàrrec. Segons el contracte signat entre la Junta i Bover (vegeu la nota 18) era el mateix escultor que s'havia de fer càrrec de la direcció de les obres. Tot i així, la Junta, després d'haver tractat amb Bover pràcticament durant tres anys, va creure convenient fer els possibles per tal que fos J. Oriol Mestres (escultor prestigiós amb qui la Junta ja havia tractat en diverses ocasions amb èxit) qui realitzés aquesta tasca.

50. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Acta de la Junta del 19 de maig de 1853.

metent-se a construir una nova cornisa quan els membres de la Junta, havent exposat la manca de fons per pagar-li de nou, l'amenaçaren amb recórrer al Governador Civil de la Província, i fins i tot, atès que es temia que fugís, a la premsa. La Junta, desconfiant de la promesa de Bover, aconseguí, al cap d'uns dies de gestions, que aquest es comprometés a construir la cornisa comprant marbres a Mr. Lagrange. Malgrat tot, els temors de la Comissió foren encertats: «...con sorpresa se supo a los pocos dias, que el Señor Bover habia desaparecido de esta ciudad; que sus acreedores habian acudido al Juez, y que se habia tomado inventario de cuanto existia en su casa, publicando en los periodicos la desaparicion del Señor Bover y un exorto pidiendo su paradero.»⁵¹

En un context com el d'aquell moment –la desaparició de Bover, la manca de fons per cobrir la reposició de la cornisa defectuosa per una de nova de marbre⁵², i la necessitat d'acabar el monument– la Junta trobà la solució en col·locar una cornisa de pedra blanca de les pedreres de Sant Bartomeu del Grau, obra que Josep Ylla pressupostà, per encàrrec de la Junta, en 1.564 rals billó.

A mitjans de setembre de 1853, el paleta Ylla informava que estava treballant les peces de pedra al mateix cementiri, i a finals de mes, havia col·locat la cornisa i els frontons⁵³, de manera que l'estàtua es va pujar a dalt del Panteó exactament el dia 28 a les sis de la tarda. En aquesta mateixa ocasió, Manuel Galadies, que assistí a l'acte amb l'arxiprest Miquel Batlle, féu notar que els frontons de la part de davant i de la part posterior estaven invertits, error que es rectificà el dia següent.

Hom no té constància del que succeí en l'espai de temps comprès entre la col·locació de l'estàtua i la primera de les sessions de la Junta celebrada per tractar la inauguració. Tot i així, pel que es desprèn d'una carta de Manuel Galadies a Antoni Brusi amb data de 22 de setembre de 1853, es creu que durant aquests dies s'acabà l'obra definitivament:

«Habría deseado que la inauguracion hubiese coincidido con la fiesta del Instituto Agrícola, mas cabalmente nos viene á unos 15 días para poderlo verificar. Creemos que el día de esa fiesta estará ya colocada la estatua de Balmes encima del monumento, pero faltará todavía la colocacion de la escalinata que se guarda

51. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Document/Escrit titulat Panteón de Balmes.

52. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Josep Oriol Mestre a Mariano de Oriola i Manuel Galadies amb data 24 de desembre de 1852. La Comissió demanà pressupost per a una cornisa de marbre als marbristes Lagrange i Baraa. Respectivament, ascendien a 600 i 218 pesos forts. A aquest últim, calia afegir-hi les despeses d'embalatge, transport, càrrega i descàrrega, de manera que suposava un total de 250 pesos aproximadament. A més, el Sr. Baraa demanava un termini de temps fins el desembre del mateix any. Tal com es diu en el redactat, «cuestion de interes» i «cuestion de tiempo» varen fer que la Junta renunciés «dolorosamente á la cornisa de marmol para el Panteon de Balmes», fet que més endavant fou retret a la Comissió.

53. En l'acta de la Junta datada a 17 de setembre de 1853, apareix una liquidació dels fons existents per a subvencionar el monument. Aquests sumen 5.498,28 rals billó, i a mitjans de setembre, hom troba la factura presentada per Josep Ylla, valorada en 1.090,17 rals billó en què s'inclou la pedra de la cornisa, el treball de picar-la i estucar-la, tècnica aquesta que s'aplicà per tal que la cornisa imités el marbre amb què estava construït el monument.

para lo ultimo y el dar el estuco á la cornisa de piedra blanca labrada de las cante-ras de S. Bartolomé del Grau, la cual parece quedará bien.»⁵⁴

La Comissió se centrà plenament en l'acte d'inauguració i en el trasllat de les restes mortals de Balmes al panteó. Les actes de la Junta i la correspondència consultades denoten la gran activitat a què es lliurà la Comissió per tal que la cerimònia fos el més solemne possible, com ho requerien la vàlua de l'homenat-jat i els subscriptors a la iniciativa.

A principis del mes d'octubre, la Junta fixà el dia de la inauguració en el 31 del mateix mes, vigília de Tots els Sants, i va començar a treballar de forma paral·lela: mentre es realitzaven les gestions oportunes per a la cerimònia inaugu-ral, es feien arribar individualment els oficis de convit a l'acte.

Quant als actes de la inauguració la Junta va acordar que se celebraria, a la Cate-dral de Vic, una missa de rèquiem, seguida d'una oració fúnebre, i que en acabat, al Cementiri de la ciutat, es procediria al trasllat de les restes mortals al panteó.

Per organitzar la celebració de la missa a la Catedral, Manuel Galadies tractà amb el Degà President i amb l'arxiprest Miquel Batlle, comissionats del Capítol Eclesiàstic de Vic, els quals el guiaren, per exemple, quant a escollir un orador per a l'oració fúnebre, tasca que acceptà Hermenegild Coll de Valldemia. Així mateix, demanaren que s'estenguessin els oficis d'invitació a d'altres personali-tats amb qui la Junta no havia comptat inicialment. Pel que fa a la translació de les restes al Panteó, calgué que el Vicari General de Vic concedís a la Junta la vènia corresponent per a l'exhumació del cadàver de Balmes.

La Junta, d'acord amb els comissionats eclesiàstics, redactà un programa de la funció religiosa i un model d'esquela de convit. Antoni Brusi imprimí uns 50 exemplars del programa, que es feren arribar a autoritats i corporacions, i uns 500 de l'esquela, distribuïts arreu de Vic, Barcelona i la resta de províncies. D'aquesta manera, al Junta feia partícip a la població espanyola de la culminació del projecte d'homenatge a Jaume Balmes.

Fins arribar al dia 31, es realitzaren altres gestions com cuidar de la construc-ció d'un nou fèretre per a les restes de Balmes, determinar l'ordre dels assistents a la funció de l'Església o bé allotjar els convidats. Entre les personalitats que hi assistiren, hi figurava una comissió de l'Ajuntament de Barcelona, amb el tinent d'alcalde, Joan Coll, i una de la Universitat Literària, amb Manuel Milà i Fonta-nals i Xavier Llorens.

El dia de la inauguració, a dos quarts de deu del matí, es reuniren a l'Ajunta-ment de Vic els membres de la Casa Consistorial, els de la Junta directiva del Panteó, les autoritats civils i militars, corporacions i els altres convidats, que es dirigiren a la Catedral precedits per la Banda de Músics de l'Ajuntament. La missa solemne fou celebrada pel Capítol Eclesiàstic i com s'ha citat, el prevere Hermenegild Coll de Valldemia oficià l'oració fúnebre.

54. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Carta de Manuel Galadies a Antoni Brusi a 22 de setembre de 1853.

En processó, i mentre s'escoltaven tocar les campanes de les esglésies de la ciutat, els assistens es dirigiren al cementiri, on es procedí, entre algunes absoltes, a traslladar les restes mortals de Jaume Balmes al Panteó, tasca que anà a càrrec de membres del Seminari Tridentí de Vic. Havent abandonat el cementiri les autoritats eclesiàstiques, Francisco Portell aixecà l'acta corresponent i Manuel Galadies pronuncià un discurs en nom de la Junta, a la vegada que Antoni Brusi ho féu a nivell particular.

Manuel Galadies va manifestar l'agraïment de la Comissió a la reina i a tots els subscriptors, que havien pogut fer realitat la iniciativa, i també als assistents a l'acte. Va fer especial esment a l'anhel popular d'homenatjar Jaume Balmes; una ansietat pública que la Junta havia tingut sempre present, que l'encoratjava en les seves accions i que li feia sentir el retard amb què es duia a terme l'obra. Tanmateix, i en un recordatori al bisbe Lluçà Casadevall, que es lamentava que no hagués pogut presenciar la fi del monument, Galadies restà importància al temps que havia calgut per materialitzar la iniciativa. Referint-se a Casadevall, digué: «Mas ahora, si su alma ilustre se levantara de la tumba, acaso nos diria: "os falta vuestro pastor: Balmes está en la mancion de los justos: Un monumento que ha de eternizar su memoria lo mismo tiene que se concluya o se le dedique hay ó mañana, puesto que el tiempo es cosa imperceptible respecto de lo perpetuo..."»⁵⁵

A tres de novembre, Antoni Brusi publicà al *Diario de Barcelona* una ressenya de l'acte inaugural, a la qual inserí, complet, el discurs que havia pronunciat al cementiri. No obstant, la Junta trobà diversos errors i omissions en aquesta publicació, especialment respecte al discurs de Galadies. Brusi, finalment, es comprometé a rectificar, insertant al diari el discurs sencer o bé un extracte.

Hom dedueix que hi hagué també polèmica entre Brusi i Antoni Soler, tot i que a les actes, aquesta no es detalla clarament.

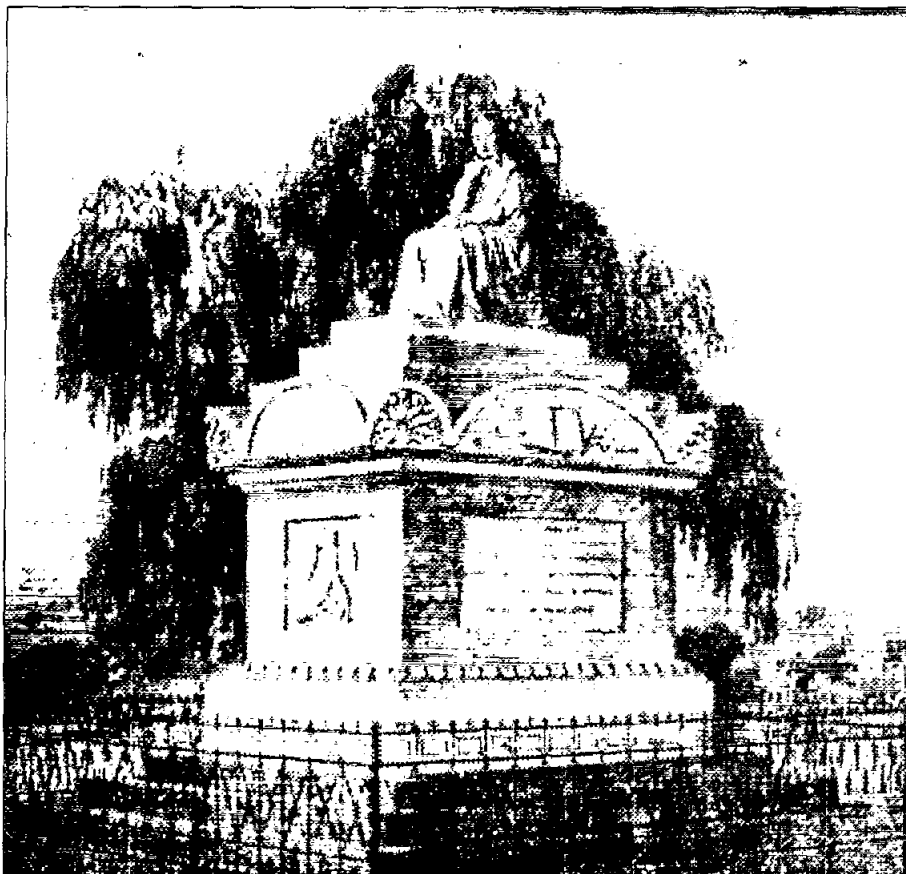
La Junta es reuní en els mesos posteriors a la inauguració per tractar definitivament la liquidació de les despeses pendents; l'abril de 1854, per exemple, Josep Ylla firmà la liquidació del que se li devia.

«La ceremonia ha sido solemne, y adornóla toda la pompa y majestad necesarias para que este acto público correspondiese á la celebridad de que goza el nombre de aquel conocido escritor.»⁵⁶ Finalment la Junta havia pogut fer palpable el seu projecte; la vàlua de Balmes quedava immortalitzada amb el seu monument.

* * *

55. APJR. Vic. Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich». Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes.

56. *Diario de Barcelona*, 3 de novembre de 1853, pàg. 7808.

El panteó de Jaume Balmes al Cementiri Municipal de Vic l'any 1853.

No va passar gaire temps sense que a la ciutat de Vic es parlés de nou del panteó de Jaume Balmes. En aquesta ocasió, era l'estat de l'obra el que alertava a les autoritats municipals. En el reconeixement que en féu l'arquitecte municipal Elies Rogent l'agost de 1858 per encàrrec de l'alcalde Joan Baixeres, aquest afirmava «que un monumento levantado por la gratitud nacional se halla en un estado deplorable y que está augurando una proscina ruina, debido todo á las malas condiciones con que se realizó la obra»⁵⁷. A més, i com també apuntava l'arquitecte, calia afegir-hi el deteriorament causat per les adverses condicions meteorològiques.

57. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Informe de l'arquitecte municipal Elies Rogent a l'alcalde de Vic a 19 d'agost de 1858.

El monument, doncs, requeria una restauració urgent, i és per això que l'Ajuntament decidí exposar el cas al governador de la Província. Aquest respon d' immediat exigint un pressupost, que el mateix Elies Rogent realitza detalladament, estimant que l'obra ascendiria a 19.380 rals billó. Aquest pressupost preveia la restauració del monument al mateix cementiri, que a través d'unes completes reformes, deixaria el panteó en un estat òptim.

La resposta, però, per part del governador civil, no arribà mai, de manera que el fred de l'hivern seguí deteriorant el marbre del monument.

No fou fins l'any 1860 que es reprengueren les gestions per dur a terme la restauració del panteó. El mes de gener d'aquell any, l'Ajuntament, aprofitant la presència a la ciutat de Francisco de Paula i del Villar, arquitecte catedràtic de l'Escola de Belles Arts de Barcelona, demanà a aquest un reconeixement de l'estat del panteó, que remeté al governador civil per tal d'aconseguir els diners necessaris per l'esmentada restauració.

De Paula és rotund en el seu dictamen, puix que no només culpabilitza del mal estat de l'obra a les condicions meteorològiques, sinó que «debiendo ser una construcción verdaderamente monumental por su solidez, no es otra cosa sino un padrón de ignorancia en el arte de construir»⁵⁸.

Tot i la contundència de l'informe de l'arquitecte, aquesta gestió no prosperà. L'Ajuntament, però, incansable, encomana a l'arquitecte municipal Josep Maria Bladó un nou pressupost per enviar al Govern Civil. Aquest pressupost contempla la «recomposición y traslación de la estatua»⁵⁹, ja que Bladó desitjava construir un pedestal en una de les places de la ciutat sobre el qual col·locaria l'estàtua de Balmes; d'altra banda, el panteó restaria al Cementiri. Bladó afirma que «con esto se conseguiría el poder practicar la reparacion del monumento con el mayor desembarazo, y descargar de aquel un peso no poco considerable...» (ibid). Aquestes reformes tindrien un cost total de 35.817 rals billó.

Hom adverteix que la correspondència entre l'Ajuntament de Vic i el governador civil, que s'allarga fins el 1863, respon a una sola qüestió: a qui pertoca fer-se càrrec de la restauració del monument, al govern municipal o al provincial?

Al marge d'aquesta controvèrsia per definir les responsabilitats d'ambdós governs, apareix una institució que també es fa ressò del mal estat del monument: el Círcol Literari de Vich. Aquesta entitat, creada el 1860 amb l'afany de despertar de nou la consciència cultural vigatana, celebrà el 9 de juliol de 1861, en motiu del tretzè aniversari de la mort de l'insigne filòsof, la primera commemoració balmesiana. En aquest acte, el president del Círcol, Benet Baquero, denuncià la deplorable situació en què es trobava el panteó, a la vegada que animava a què fossin els mateixos osonencs els qui instessin a les autoritats convenients per tal de dur a terme la restauració necessària. «Adoptando, pues, con entusiasmo la

58. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Carta de l'alcalde de Vic al governador de la Província amb data de 21 de gener de 1860.

59. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Carta de Josep Maria Bladó a l'Ajuntament de Vic amb data del 22 d'agost de 1860.

idea del Sr. Presidente, la sociedad nombró una comision de su seno, para que entendiéndose con las Autoridades y con la junta nombrada para la ereccion del monumento, escitase su celo y activase el despacho de un expediente que hace algunos años se incohó acerca del mismo objeto...»⁶⁰ Així doncs, es creà aquesta comissió no tant amb la finalitat de fer-se càrrec de totes les gestions referents a la restauració del panteó, sinó per instigar les institucions oficials a realitzar aquesta tasca.

Un dels recolzaments mediàtics que tenia aquesta comissió per difondre la necessitat de reformar el panteó era el diari *El Ausonense*. Aquesta publicació, bisetmanal, fou creada el maig de 1861 fruit de les segones sessions acadèmiques celebrades el divendres 1 de març del mateix any en què Antoni Soler i Trias pronuncià la conferència «Conveniencia o necesidad de un periódico en Vich». Durant la seva efímera existència –1861-1863–, hom troba en aquest diari articles de denúncia del mal estat del monument que reclamen una actuació immediata per salvar-lo: «...suplicamos á quien corresponda, se apresure á remediar el mal antes de que sea completo é irremediable y nos evite el bochorno que vendría sobre nosotros si dejaramos caer un monumento levantado por la nacion á la memoria de un paisano nuestro.»⁶¹

Fou significatiu pels membres del Círcol que a finals de l'any 1861 l'Ajuntament de la ciutat es comprometés a restaurar el panteó de Balmes. Hom creu que, a causa del compromís que així adquirí l'Ajuntament davant de tots els ciutadans, s'encarregà un pressupost a l'arquitecte municipal Josep M. Bladó. Aquest, preveia la «recomposicion y restauracion del Panteon de Balmes»⁶² al mateix cementiri de Vic, obra que pressupostava en 9.186 rals billó.

Tanmateix, aquesta gestió no progressà ja que durant l'any 1862 a hom no li consten altres tràmits realitzats entorn aquest projecte i *El Ausonense* segueix fent-se ressò del mal estat del monument. Potser per la constància dels membres del Círcol Literari el gener de 1863 l'Ajuntament emprèn una nova iniciativa per tal de restaurar el panteó que es materialitzà de nou en un pressupost de l'arquitecte municipal Juan Cortés de 19.056 rals billó. És d'advertir que aquest pressupost fou tramès a la reina Isabel II a causa de la insuficiència de fons del Consistori Municipal, que li impedia afrontar aquesta despesa⁶³. Malgrat tot, hom no coneix que hi hagués cap resposta de l'Estat a aquesta petició.

L'Ajuntament, però, no deixa de preocupar-se per l'estat del monument; tant és així que, el gener de 1864, encarrega de nou a Juan Cortés i de Ribera un reconei-

60. AEV. *El Ausonense*. 1861-1863. 14 de juliol de 1861, núm. 23, pàg. 2.

61. AEV. *El Ausonense*, 1861-1863. 8 de setembre de 1861, núm. 39, pàg. 2.

62. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Pressupost de Narciso María José Bladó en data del 8 de novembre de 1861.

63. *El Ausonense*, en l'article de l'11 de gener de 1863 (núm. 180, pàg. 2), reflecteix la situació del moment: «La falta de fondos, y aun, según el público se asegura, el considerable déficit que se nota actualmente en las arcas municipales de esta ciudad, á la par que la falta de trabajo en medio de la crisis fabril y la aspereza del invierno, y el compromiso que para la actual ha dejado la administracion anterior, de obras empezadas que deben continuarse para dar trabajo á algunos brazos desocupados, defando aparte, las muchas y árdqas cuestiones locales que estan sobre el tapete para resolver...»

xement i pressupost per la restauració i el trasllat del monument al Claustre de la Catedral. L'arquitecte valorà l'obra en 28.523 rals billó. La idea de transportar el panteó al Claustre havia sorgit en el si de l'Ajuntament; tanmateix, calia que les autoritats eclesiàstiques hi donessin la seva aprovació, fet que no es féu esperar: «Tan laudable proyecto no solo ha merecido la aprobacion de este Cabildo, sino que tambien ha quedado sumamente complacido por el honor que se le ha dispensado de confiarle la custodia de tan precioso tesoro...»⁶⁴ Amb l'assentiment, doncs, per part de l'Església les restes de Balmes quedarien sota la custòdia del clergat.

Aclarit aquest punt, l'Ajuntament comença a realitzar les degudes gestions per tal d'aconseguir que l'Estat, a part de concedir l'ordre de trasllat de les restes de Balmes al nou emplaçament, subvencionés els treballs de restauració i adequació del monument al Claustre de la Catedral. A fi que aquesta demanda fos atesa, calgué fer arribar a la «Sección de Fomento» els plànols, pressupost i memòria del projecte de Cortés. Aleshores només calia esperar una resposta que, de fet, urgia, perquè el monument es deteriorava dia a dia.

En data del 13 de juny de 1864, el Ministeri de Foment comunica a l'Ajuntament de Vic que la Reina, en Reial Ordre del 8 del mateix mes, a banda d'autoritzar el trasllat i la restauració sol·licitats, «... accediendo en cuanto es posible á esta pretensión, se ha servido conceder [...] la subvención de quince mil reales...»⁶⁵. El dia 22 d'agost des del Ministeri de Foment es concedí l'ordre de pagament d'aquesta quantitat a favor d'Antonio Clará⁶⁶ i Ferrer, comissionat de l'Ajuntament de Vic per aquesta tasca.

El mes de setembre l'Ajuntament ja disposava de la subvenció, de manera que les obres podien començar a realitzar-se. Abans, però, calia retirar del monument les restes mortals de Jaume Balmes i disposar-les, prèviament a ser col·locades al panteó restaurat, al lloc interí que designés el bisbe de Vic, que va ser finalment la Rodona, capella situada als claustres de la Catedral.

El dia 23 de setembre de 1864 tingué lloc al cementiri municipal l'exhumació de les restes mortals de Jaume Balmes, que foren col·locades a l'església del mateix cementiri, d'on el dia 25 del mateix mes es traslladaren, en un acte solemne, a la capella de la Rodona.

Cal dir que l'arranjament d'ambdues cerimònies s'assignà a una comissió formada per membres del Consistori Municipal i del Capítol Eclesiàstic; respectivament, es tractava dels consellers Francisco Bach i Francisco Adam, i dels canonges Jose Sors i Tomas Bret.

També abans d'iniciar-se les obres, l'Ajuntament féu arribar a diversos prelats d'arreu de la península una carta en què se'ls convidava a fer donatius per tal de

64. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Carta de Juan José Castanyer, Bisbe de Vich, a l'alcalde de Vic en data del 21 de març de 1864.

65. AEV. Carpeta «Panteon de Balmes». Carta del Ministre de Foment a l'alcalde de Vic en data del 13 de juny de 1864.

66. Hom opta per escriure «Clará» en comptes de «Corá» com apareix en d'altres documents consultats a AEV, Carpeta «Panteon de Balmes».

recollir els 13.000 rals billó que faltaven per cobrir el pressupost de 28.000 rals billó que Juan Cortés havia presentat: «...seria un título muy honorífico y digno de la Prelacia Española, y un tributo debido al ortodoxismo del que, consumado en breve, fue lumbrera de la Iglesia, el consignar en uno de los plafones del basamento, [...] que el Episcopado Español completó con sus espontáneos donativos el costo de la obra monumento.»⁶⁷ Com a reconeixement, doncs, es faria constar en el monument restaurat aquesta col·laboració. La iniciativa, però, no va aconseguir aportar la quantitat requerida ja que el total dels donatius, que es feren efectius entre mitjans de setembre i principis d'octubre, va resultar de 2.980 rals billó.

A la fi, amb data de 29 de setembre de 1864, començaren les obres de restauració i trasllat del monument, que s'allargaren fins ben entrat l'any següent, el mes l'abril concretament. L'arquitecte municipal, Juan Cortés, dirigí els treballs gratuïtament⁶⁸, en què participaren Lluçia Mas, mestre constructor, i el marbrista Magí Callís. A banda de reparar els danys que sofria el panteó, es construí un sòcol i un basament on col·locar el monument a fi d'anivellar l'alçada d'aquest als claustres gòtics de la Catedral. A les dues cares laterals del basament, per al qual s'utilitzà, a l'igual que per al sòcol, pedra de Roda de Ter, varen esculpir-se dues inscripcions referents a la traslació i restauració del monument⁶⁹. Una darrera inscripció sobre la cerimònia d'inauguració, fou gravada més tard a la part posterior del basament⁷⁰.

Acabades les obres, l'alcalde de la ciutat, Rafael de Llanza, i el vicari general Regente la Mitra, José Sors, acordaren publicar un programa per a la cerimònia de col·locació de les restes mortals de Balmes al panteó restaurat, que se celebrà el 4 de juliol de 1865. Al mateix temps, foren tramesos els oficis de convit a l'acte.

Havent sortit de l'Ajuntament a les nou del matí, les autoritats, corporacions i persones convidades, entre les quals Jaime Safont, diputat a Corts pel partit de Vic en qualitat de comissionat reial, es dirigiren a la Catedral, on, després de conduir les restes mortals de Balmes, de la Rodona a la nau principal de l'església, s'oficià una missa de rèquiem. L'oració fúnebre fou pronunciada per Felipe Vergés, catedràtic de la Facultat de Jurisprudència de la Universitat de Barcelona, i acte seguit es cantaren unes absoltes dedicades a l'insigne filòsof, que havia

67. AEV, Carpeta «Panteon de Balmes», circular signada per l'alcalde Jose Giró i Torà. Setembre de 1864.

68. Així s'expressa en l'inscripció del costat esquerre del basament sobre el qual es col·locà el monument en ser traslladat als claustres de la Catedral: «...proyectándola y dirigiéndola gratuitamente el Arquitecto D. Juan Cortés y de Ribera...» *Diario de Barcelona*, 5 de juliol de 1865, pàg. 6734. Ratifica aquesta afirmació el fet que en els comptes generals de la restauració del monument, no apareix cap pagament a favor de Juan Cortés. AEV, Carpeta «Panteon de Balmes», document titulat: «Obras de restauración del panteon del Dr. Balmes y gastos de las traslacion de sus cenizas» (1864-1865).

69. A hom li consta que el 18 d'octubre de 1864 l'Ajuntament va demanar a l'Acadèmia de les Bones Lletres que es fes càrrec de les inscripcions del panteó restaurat. Tanmateix, només es troba una inscripció escrita per aquesta acadèmia –la del lateral dret–. Així que no es pot afirmar amb seguretat que les dues restants fossin redactades també per aquesta institució.

70. Hom troba aquestes inscripcions en l'article de Juan DURAN NOGUER titulat «Monumentos conmemorativos de Balmes», publicat a *Ausa*, núm. XLVI, pàgs. 441-450, 1963.

PROGRAMA

que para las exéquias, y colocacion de las cenizas del
DOCTOR DON JAIME BALMES PRESBITERO
 en el Panteon restaurado en el Claústro de
 esta Santa Iglesia Catedral, han acordado publicar las Autoridades Civil
 y Eclesiástica de esta Ciudad.

Terminada felicemente la restauracion del Panteon en que deben descansar las cenizas de nuestro inmortal compatriota el Dr. D. JAIME BALMES PENO, en el piso bajo del magnifico Claústro de esta Santa Iglesia Catedral, autorizada por Real orden de 8 de Junio de 1864, ha llegado la ocasion anhelada de tributar en nuestra Sta. Iglesia unas solennas exéquias, y presenar las cenizas de tan célebre Personage, y de colocarlas con magestuosa pompa en el Monumento, que para mas engrandecer su memoria, se le debe consagrar.

Con tan relevante motivo, este Ayuntamiento, el M. I. Sr. Gobernador de la Mitra y venerable Clero Catedral dirigen su voz á sus conciudadanos y á todos los admiradores de ese Sábio de reputacion universal, gloria de nuestra Ciudad ilustre, de la España y del siglo, invitándoles cordialmente para que unidos á los sentimientos de nuestra Augusta Soberana, que estará representada por un Comisario en estas religiosas ceremonias, rodeemos una vez mas los restos de nuestro ínclito Compatriota, tribulándole un nuevo sentimiento de devota admiracion y de dolor. Deseando las Corporaciones Civil y Eclesiástica que sean lo mas augustos posible todos los actos de este ceremonial, han acordado publicar el siguiente programa.

El dia 3 del próximo Julio al tañido de las últimas oraciones, el toque fúnebre de las campanas de las Iglesias de la Ciudad anunciará la ceremonia, cuyos toques seguirán el dia siguiente en las horas de costumbre.

El dia 4 á las 9 horas de la mañana, previamente reunidas en las Casas Consistoriales las Autoridades, el M. I. Ayuntamiento, las Representaciones, Corporaciones y Personas invitadas, saldrán ordenadamente en el siguiente modo.

Niños de la Casa de Caridad con el Pendon entulado. Los Artistas no agremiados. Carpinteros. Sogueros. Soubrecreros. Zapateros. Curtidores. Tejedores de lino y lana. Luderos y Guanteros. Albañiles. Cofradía de Nuestra Señora del Cármen y Almas. Los Veteros. Sastras. Cofradía de la Esclavitud de S. José. Herreros. Pia Union de la Divina Providencia. Pelaires. Cofradía de Nuestra Señora del Rosario. Arveros. Devotos del Santo Rosario de la Calle de S. Francisco. Cofradía del Buen Suceso. La Congregacion de S. Luis. Tercera Orden de S. Francisco de Capuchinos. Tenderos. Tercera Orden de S. Francisco. Drogueros. Nuestra Señora de la Merced y Almas. Plateros. Administradores de la Cofradía de S. Isidro. Hacendados, Proprietarios y Empleados. Ilustres Obreros del Santo Angel Custodio. Escuelas de Niños con los Pendones en-

lutados. Alumnos de las Facultades por su órden. Procuradores de S. Miguel de los Santos. Procuradores de los Santos Mártires y Obra de la Iglesia de Nuestra Señora de la Piedad. M. I. Junta de primera enseñanza. Seminario Conciliar, Profesora y Academia de Santo Tomás de Aquino. M. I. Junta de Beneficencia. M. I. Ayuntamiento. Autoridades Civil, Judicial, Militar y Eclesiástica. Representaciones Capitulares Civiles y Eclesiásticas. Diputados á Córtes y Provinciales. Altas Categorías de todas clases y Comisario Regio. Banda de Música del M. I. Ayuntamiento. Guardia Civil.

El acompañamiento seguirá la carrera que á continuacion se espresa.

Calle de la Ciudad, Plaza de la Constitución, Calle de Cerrageros, Plazas de las Garzas y del Paraíso, Calle de Cardona, Plaza de D. Miguel, Calle de Dos-Sotas, Plaza Vieja, Bajada de la Arayma, Calle del Cloquer, Plaza de Sta. Maria, Catedral.

En la Catedral el Dño. Clero se unirá al acompañamiento, que cerrará el M. I. Cuerpo municipal unido á las Categorías precitadas, dirigiéndose desde luego hacia la Rotunda, donde estarán depositados los restos del insigne Dr. D. JAIME BALMES PENO, que con el ceremonial del rito serán conducidos á la gran nave de la Sta. Iglesia, llevando las gasas fúnebres la Comision mixta de ambos Cabildos.

Celebraráse en seguida una solemne Misa de réquiem, y terminada, el M. I. Sr. Dr. D. Felipe Vergés Catedrático de la Facultad de Jurisprudencia de la Universidad de Barcelona, pronunciará una oracion fúnebre, despues de cuyo acto se cantarán unos solennes responses dedicados al Ilro. final por el Profesor de la Escuela municipal D. Jaime Solá, y conducidos despues con el mismo órden procesional las cenizas del Dr. D. JAIME BALMES PENO, al piso bajo del Claústro de la Catedral, serán colocadas en la Cripta del Monumento, cantándose unas solennas responses últimamente dedicados al Ilro. final por el sábio Maestro catalan D. José Piqués, y cerrado la Cripta quedarán terminados los actos religiosos.

En seguida se retirará el acompañamiento á las Casas Consistoriales saliendo de la Catedral y siguiendo la carrera que á continuacion se espresa.

Plaza de Santa Maria, Calle de la Ramada, id. de S. Hipólito, Casas Consistoriales.

En los Salones municipales se despedirá el Cortejo fúnebre, quedando terminado el ceremonial de este programa.

Vich 20 de Junio de 1865.

El Alcalde Constitucional,
Rafael de Llanza.

El Vicario General Reitor de la Mitra,
José Sors.

Programa d'actes per a la funció religiosa i cerimònia de col·locació de les restes mortals de Jaume Balmes al panteó restaurat al Claustre de la Catedral. Fou redactat amb data 20 de juny de 1865 per l'alcalde Constitucional, Rafael de Llanza, i el vicari veneral, José Sors.

compost Jaime Solá, professor de l'Escola municipal. Es passà, aleshores, al Claustre de la Catedral, on tingueren lloc els últims moments d'aquesta cerimònia, i de segur els més emotius: «...y allí, en tanto que se bendecía el monumento y se cantaban unos nuevos responsos, música del señor maestro don José Piqué, los restos del esclarecido escritor se han encerrado para siempre en el nicho abierto en el segundo cuerpo del panteon, causando una impresión dolorosa y que se prestaba á profundas meditaciones el saludar por última vez los mortales despojos del que en vida poseyó aquella superior inteligencia verdadero destello de la Divinidad...»⁷¹ Acabava així un acte inoblidable d'homenatge de la ciutat de Vic cap a la figura de Jaume Balmes. A la vegada, les restes mortals de l'insigne filòsof quedaven definitivament sota la custòdia del bisbe de Vic i del clergat.

Tot i que el monument ja havia estat inaugurat, a l'Ajuntament li calia afrontar un dèficit en els seus comptes: les despeses pel trasllat de les restes mortals de Balmes, les del material de l'obra, els treballs de construcció, els drets de pedrera i les despeses per les exèquies i la col·locació de les restes al monument restaurat, ascendien a 41.158,02 rals billó. La Corporació Municipal, però, disposava de 31.460 rals billó que provenien de la subvenció reial, dels donatius dels prelats i d'un crèdit del pressupost municipal de l'any 1865-1866⁷². De totes maneres, el dèficit quedà cobert a través de tres partides de pressupostos municipals posteriors.

La tasca que havia emprès l'Ajuntament de gestionar la restauració del monument havia reeixit. La restauració del panteó i la posterior col·locació de l'estàtua al Claustre de la Catedral significaren no només salvar aquella obra arquitectònica de la ruïna, sinó també materialitzar de nou el fervor tan sentit per vigatans i espanyols d'homenatjar Balmes.

En aquest punt, hom decideix donar per acabada la història del monument commemoratiu a Jaume Balmes; un monument que avui encara es pot contemplar i que de ben segur un l'observa amb altres ulls després de conèixer el seu passat. Per acabar, hom vol fer notar al lector que no és difícil entendre les nombroses gestions que calgué fer per erigir el panteó a l'il·lustre filòsof vigatà, sinó arribar a ser prou subtil per copsar l'essència i la vitalitat de l'anhel que el va fer possible. I és que com deia Balmes «no está la dificultad en conocer, sino en advertir».

71. *Diario de Barcelona*, 5 de juliol de 1865, pàg. 6734.

72. AEV, Carpeta «Panteon de Balmes», document titulat: «Obras de restauración del panteon del Dr. Balmes y gastos de las traslación de sus cenizas» (1864-1865). S'evidència en aquest punt que la gestió de les reformes i el trasllat del monument de Balmes fou tasca conjunta de l'Ajuntament i el Capítol Eclesiàstic, i és que l'obra, a més, es cobrí, a banda de la subvenció reial, amb fons d'ambdues corporacions. Aquesta relació començà quan l'Església acceptà la proposta de l'Ajuntament referent al trasllat del panteó al Claustre de la Catedral: «...á instancia del Cuerpo municipal, con acuerdo del venerable Prelado, y del Ilmo. Cabildo Ecco., fue autorizada por Real órden de 8 de junio de 1864 la traslación de sus restos, desde el cementerio rural...» (Fragment d'una de les inscripcions del panteó a Balmes del 1865. Article de Joan DURAN NOGUER titulat «Monumentos conmemorativos de Balmes»).

L'estàtua de Jaume Balmes, en actitud meditabunda, corona el panteó restaurat el 1865 al Claustre de la Catedral.

DOCUMENTACIÓ CONSULTADA⁷³**Arxiu Episcopal de Vic (AEV). Carpeta «Panteon de Balmes»**

Carta de l'alcalde de Vic al Governador de la província. 21 de gener de 1860. Manuscrit, 1 pàg.

Carta de Josep Maria Bladó a l'Ajuntament de Vic. 22 d'agost de 1860. Manuscrit, 7 pàgs. La carta inclou un pressupost.

Carta de Juan José Castanyer, bisbe de Vic, a l'alcalde de Vic. 21 de març de 1864. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta del ministre de Foment a l'alcalde de Vic. 13 de juny de 1864. Manuscrit, 2 pàgs.

Circular signada per l'alcalde José Giró i Torà. Setembre de 1864. Imprès, 2 pàgs.

Document *Obras de restauración del panteon del Dr. Balmes y gastos de la traslacion de sus cenizas*. 1864-1865. Manuscrit, 2 pàgs. Es tracta d'una relació detallada dels ingressos i despeses per la restauració i traslació del monument. Relació feta per la Depositaria del Ayuntamiento Constitucional de Vich.

Informe de l'arquitecte municipal Elies Rogent a l'alcalde de Vic. 19 d'agost de 1858. Manuscrit, 2 pàgs.

Llista de subscriptors pel monument de 1853. Manuscrit, 2 pàgs. Al costat de cada individu hi apareix la quantitat que donà expressada en rals billó. És una llista oberta.

Pressupost de J. Maria Bladó. 8 de novembre de 1861. Manuscrit, 1 pàg.

Arxiu Municipal de Vic (AMV)

Acuerdos de 1848 a 1852. Llibre 54, full 73, acord de l'Ajuntament de Vic en data del 24 de juliol de 1848. Manuscrit, 1 pàg. (el revers del full 73).

73. La següent relació correspon a la documentació que ha estat citada a les notes de l'article. S'ha classificat segons l'arxiu a què pertany, i dins d'aquest, s'ha ordenat alfabèticament. Cada document s'acompanya d'una breu descripció de les seves característiques, que resulta més completa quan es tracta de documents que han estat d'importància clau per aquest estudi, o bé quan s'ha cregut apuntar informació addicional que podria ser d'interès. Cal dir, però, que a banda d'aquesta, s'ha consultat altra documentació que tot i així apareix en les citacions.

Arxiu Particular Joan Reniu (APJR). Carpeta «Papeles sobre Balmes y su monumento en Vich»

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 11 d'octubre de 1851. Manuscrit, 6 pàgs.

Cal dir que al marge de cada acta hi apareix la relació dels assistents a la corresponent sessió.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 5 de gener de 1852. Manuscrit, 7 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 27 de gener de 1852. Manuscrit, 7 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 10 de febrer de 1852. Manuscrit, 5 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 24 de març de 1852. Manuscrit, 3 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 5 de juny de 1852. Manuscrit, 3 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 30 de juliol de 1852. Manuscrit, 3 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 6 d'octubre de 1852. Manuscrit, 3 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 25 de novembre de 1852. Manuscrit, 4 pàgs.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 30 de novembre de 1852. Manuscrit, 1 pàg.

Acta de la Junta pel Panteó de Balmes. 19 de maig de 1853. Manuscrit, 1 pàg.

Carta de Josep Bover a Antoni Soler. 25 de setembre de 1851. Manuscrit, 3 pàgs.

Carta de Manuel Galadies a l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. 20 d'octubre de 1851. Manuscrit, 3 pàgs. Inclou dos fulls d'informació sobre Jaume Balmes que foren tramesos a l'Acadèmia per tal que elaborés les inscripcions del monument.

Carta de la Junta pel Panteó de Balmes a la reina d'Espanya Isabel II. 24 d'octubre de 1851. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta de la Junta pel Panteó de Balmes al marquès de Viluma. Octubre de 1851. Manuscrit, 1 pàg.

Carta de Galadies a Ramon Muns. 10 de desembre de 1851. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta de Josep Bover a Manuel Galadies. 19 de juny de 1852. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta d'Antoni Brusi a Manuel Galadies. 3 d'octubre de 1852. Manuscrit, 4 pàgs.

Carta de Manuel Galadies a Josep Oriol Mestres. 28 de novembre de 1852. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta de Josep Oriol Mestres a Mariano de Oriola i Manuel Galadies. 24 de desembre de 1852.

Carta de la Junta pel Panteó de Balmes a la reina Isabel II. 20 de maig de 1853. Manuscrit, 3 pàgs.

Carta de Manuel Galadies a Antoni Brusi. 22 de setembre de 1853. Manuscrit, 2 pàgs.

Carta de Josep Bover a Manuel Galadies. Hom en desconeix la data exacta. Manuscrit, 1 pàg.

Contracte entre la Junta pel Panteó de Balmes i Josep Bigorra. 2 de maig de 1852. Manuscrit, 4 pàgs. El contracte es troba adjunt a una carta de Galadies a l'alcalde de Vic.

Discurs de Manuel Galadies pronunciat el 31 d'octubre de 1853 en l'acte d'inauguració del primer monument a Jaume Balmes. Manuscrit, 47 pàgs. Galadies exposa, en nom de la Junta, les gestions que aquesta féu entre 1848 i 1853 per l'erecció del monument. Hom troba diferents versions del discurs, successivament ampliades i retocades.

Document/escrit titulat *Panteon de Balmes*. Manuscrit, 4 pàgs.

Factura presentada per Josep Ylla a la Junta pel Panteó de Balmes. 18 de setembre de 1853. Manuscrit, 2 pàgs.

Nota històrica sobre el Panteón del sabio Balmes en la ciudad de Vich. Manuscrit, 22 pàgs. Inclou un croquis de l'alçat del monument. Un autor desconegut exposa la vida de Balmes i les tasques de la junta pel panteó dutes a terme fins el setembre de 1851. Existeix una altra nota històrica que allarga les seves explicacions fins a l'octubre del mateix any. No obstant, hom no n'ha trobat de posteriors.

Resum de comptes de Josep Bover. Maig de 1852. Manuscrit, 3 pàgs.